

دولت الکترونیک و مبارزه با فساد

دکتر پرویز دلیرپور*

امروزه توسعه روزافزون فناوری اطلاعات ابعاد گوناگون زندگی فردی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده است. توسعه دولت الکترونیک یکی از راهکارهایی بوده است که بسیاری کشورها برای برخورد و مدیریت صحیح این پدیده بدان روی آورده‌اند. به طوری که یکی از راهکارهای مبارزه با فساد در دنیای امروز دولت الکترونیک است. به رغم رفع محدودیت بسیار برای توسعه، این فناوری چالش‌های ویژه خود را داراست که در مقاله حاضر تلاش می‌شود پاره‌ای از مهم‌ترین آنها، تحت سه عنوان تعریف مفهومی، بررسی موردی و بررسی چالش‌ها ارزیابی شود.

کلیدواژه‌ها: فناوری اطلاعات؛ دولت الکترونیک؛ سیاست‌های ضدفساد؛ نظارت و بازرسی

* دکترای علوم سیاسی و استادیار دانشگاه پیام نور؛

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مقوله‌ها در جامعه اطلاعاتی، مسئله دولت الکترونیک است. دولت الکترونیک یعنی فراهم کردن شرایطی که دولت‌ها بتوانند خدمات خود را به صورت شبانه‌روزی و در تمام روزهای هفته به شهروندان ارائه کنند. دولت الکترونیک به معنای استفاده از فناوری اطلاعاتی و ارتباطی^۱ برای کارآمدتر و اثربخش‌تر کردن دولت، سهولت عرضه خدمات دولتی، امکان دسترسی آسان‌تر مردم به اطلاعات و پاسخ‌گویی بیشتر دولت در برابر شهروندان است (World Bank, 2000; The Economist, 2000). ابزارهای استفاده از دولت الکترونیک در بین کشورهای مختلف منطقه آسیا - پاسیفیک که به لحاظ جمعیت از کشور بزرگی مانند چین با جمعیتی عظیم تا نوارو با جمعیت اندک و یا با سرانه تولید ناخالص داخلی^۲ از سنگاپور تا نپال تفاوت فاحشی با یکدیگر دارند، متفاوت است. دولت الکترونیک در ایران با اینکه هنوز متولی مستقلی ندارد، اما در بعضی حوزه‌ها فعال است. نزدیک به هزار پایگاه دولتی ایران با وجود همه کاستی‌ها و نقص‌هایی که در اطلاع‌رسانی دیجیتالی رسمی که در وب وجود دارد، بخشی از روابط عمومی دیجیتالی کشور را به دوش می‌کشند.

دفا تر دولت الکترونیک که در استان‌های مختلف کشور راه‌اندازی شده است، خدمات مختلف انتظامی و ثبتی را انجام می‌دهند و این خود گامی مثبت در ارائه خدمات الکترونیکی به شهروندان به‌شمار می‌رود. البته چنان‌که خواهیم دید مفهوم واقعی دولت الکترونیک بسیار فراتر از راه‌اندازی برخی دفاتر ثبت اینترنتی یا الکترونیک است. به‌علاوه، نظر به اهمیتی که دولت الکترونیک در کاهش فساد دارد، در این مقاله تلاش می‌شود ضمن نشان دادن فرصت‌های موجود در این زمینه پاره‌ای از چالش‌های پیش رو نیز مورد بررسی قرار گیرد.

1. Information and Communication Technology (ICT)

2. Gross Domestic Product (GDP)

۱ تعریف دولت الکترونیک

به کارگیری و گسترش دولت الکترونیک غالباً برای انجام تغییرات در فرایندهای دولتی نظیر تمرکززدایی، بهبود کارایی و اثربخشی است. اصولاً تعریف واحدی درباره دولت الکترونیک وجود ندارد و این مسئله ناشی از ماهیت پویا و متغیر فناوری است. امروزه به استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور بهبود کارایی و اثربخشی، شفافیت اطلاعات و مقایسه‌پذیری مبادلات اطلاعاتی و پولی در درون دولت، بین دولت و سازمان‌های تابعه آن، بین دولت و شهروندان و بین دولت و بخش خصوصی دولت الکترونیک اطلاق می‌شود (صفری و همکاران، ۱۳۸۲).

دولت الکترونیک ابزاری است که سعی دارد با به کارگیری دانش‌ها و فنون جدید اطلاعات و ارتباطات فاصله میان دولت و مردم را کاهش داده و به شهروندان کمک کند تا خدمات مورد نیاز خود را با هزینه کمتر و سرعت بیشتر و با کیفیتی مطلوب‌تر از سازمان‌های دولتی دریافت کنند. دولت الکترونیک با دگرگون ساختن رابطه میان دولت و شهروندان از دولت دیوان‌محور به دولت شهروندمحور، نوسازی دولت از طریق فرایندهای مبتنی بر فناوری‌های جدید، بالا بردن سرعت و کیفیت ارائه خدمات، کاهش کارهای موازی و غیرضروری، تغییر ساختارهای بلند سازمان‌های دولتی به ساختارهایی ساده‌تر با لایه‌های کمتر و تغییر تدریجی فرهنگ حاکم بر سازمان‌های دولتی به سوی توجه و تمرکز بر مشتری و نیازهای او فرصت‌های بی‌شماری را به منظور تحقق عینی حکومت‌داری خوب فراروی دولتمردان و جامعه قرار می‌دهد. دولت الکترونیک می‌تواند تحولی سترگ در اشکال سنتی اداره امور جامعه به وجود آورده و پیوند میان دولت و شهروندان را نزدیک‌تر سازد.

به هر روی، نکته مهمی که در پیوند با دولت الکترونیک باید همواره مدنظر داشت محوریت مفهوم شهروندی است. فناوری‌های مدرن قادرند دولت یکپارچه و شهروندمحور را به سود همگان ایجاد کنند. ایجاد چنین دولتی می‌تواند شهروندان را از نیاز به فهم ساختارهای پیچیده دولتی فارغ ساخته قدرت تعامل مؤثرتر با دولت را به مردم بدهد. اما

دولت‌ها نیز باید به تهیه اطلاعات و خدمات صحیح دولتی برای شهروندان متعهد باقی بمانند. چنین است که با ایجاد خدمات کیفی، تشویق حکومت‌داری شفاف و پاسخ‌گو و افزایش قدرت مشارکت شهروندان در فرایند سیاست‌گذاری عمومی، دولت الکترونیک به ایجاد اعتماد بین شهروندان و دولت یاری خواهد رساند.

امروزه بسیار می‌شنویم یا می‌خوانیم اصلاحاتی که با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات انجام می‌گیرد می‌تواند منافع زیادی به دنبال داشته باشد. مانند پاسخ‌گویی کاهش هزینه‌های اداری، پاسخ‌گویی سریع‌تر و صحیح‌تر به تقاضاها و سؤالات (همه‌روزه در همه‌وقت)، دسترسی مستقیم به معاملات و حساب‌های مشتریان در بخش‌های مختلف حکومت، و امکان کسب اطلاعات بیشتر از سیستم‌های عملیاتی و از این‌رو کیفیت بهتر بازخورد سیاست‌ها برای مدیران و سیاست‌گذاران. مطالعه‌ای در مورد پاداش‌هایی که به نوآوری‌ها در سازمان‌های حکومتی آمریکا داده شده آشکار ساخت که تمامی این سازمان‌ها از فناوری به شیوه مختلف و نوآورانه سود می‌برده‌اند که می‌توان به فراهم آوردن امکان دسترسی و آشنایی بیشتر شهروندان به موضوعات حقوقی مشترک به صورت آنلاین اشاره کرد. از جمله قول‌هایی که طرف‌داران دولت الکترونیک داده‌اند این است که این سیستم‌ها می‌توانند به جلوگیری از فساد کمک کنند. ولی سامانه‌های دولت الکترونیک به شرطی می‌توانند به قول خود عمل کنند که ادارات و مردم مایل به تقسیم اطلاعات و انجام کارها به شیوه‌ای نوآورانه باشند.

به هر روی، دولت الکترونیک تعریف‌های متعددی نزد پژوهش‌گران مختلف داشته است. برخی دولت الکترونیک را صرفاً استفاده سازمان‌های دولتی از اطلاعات دیجیتالی یا راهی برای ارائه اطلاعات دیجیتالی به مشتریان می‌دانند. بعضی دولت الکترونیک را استفاده سازمان‌های دولتی از وب‌گاه (وب‌سایت) برای ارائه اطلاعات سیاسی و دولتی تعریف می‌کنند. البته اینها تعریف‌های جامعی نیستند و بنابراین فرصت‌هایی را که فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند در اختیار سازمان‌های دولتی قرار دهد را بیان نمی‌کنند. اتفاقاً، یکی از

دلایل عدم موفقیت بسیاری از ابتکارات دولتی در این زمینه همین تعریف ضعیف و غیرجامع از مفهوم، فرایند و وظایف دولت الکترونیک بوده است. دولت الکترونیک مفهومی چندبعدی و پیچیده دارد که اگر قرار است راهبرد موفقیتی برای ایجاد آن تهیه شود باید تعریف و شناخت گسترده‌ای از آن وجود داشته باشد.

عنصر اساسی دولت الکترونیک، تحول شیوه داخلی و خارجی انجام وظایف حکومتی و تحول روابط متقابل بین دولت از یک سو و مشتریان و بنگاه‌های خصوصی از سوی دیگر است که خدمات الکترونیک، مردم‌سالاری الکترونیک و مدیریت الکترونیک آن را امکان‌پذیر می‌کند. بانک جهانی، دولت الکترونیک را این‌گونه تعریف کرده است: «دولت الکترونیک دولتی است که از سامانه‌های اطلاعاتی و فناوری‌های ارتباطی برای تغییر روابط خود با شهروندان، بخش خصوصی یا با دیگر سازمان‌های دولتی استفاده می‌کند تا واگذاری اختیارات به شهروندان، ارائه خدمات به شهروندان، پاسخ‌گویی، شفافیت یا کارایی دولت را ارتقا بخشد».

۲ تجربه آسیای جنوب شرقی

سازمان همکاری اقتصادی آسیا - اقیانوسیه^۱ برنامه‌ای موسوم به ECSG را برای به حداکثر رساندن مزایای تجارت الکترونیک برای صاحبان مشاغل در منطقه آسیا - اقیانوسیه به اجرا درآورده است. اجزای این برنامه عبارت‌اند از: کار روی حفظ امنیت و حریم داده‌ها، حفاظت از مشتریان، حفظ امنیت سایر، ترویج تجارت غیر کاغذی و مقابله با هرزنامه‌ها. علاوه بر این وزرای ارتباطات کشورهای عضو آ.سه.آ^۲ هم روی این موضوع به‌طور مرتب باهم در تماس هستند. آنان در نشست دوروزه‌ای که در تاریخ ۲۷ و ۲۸ آگوست سال ۲۰۰۲ برگزار شد اعلامیه‌ای موسوم به اعلامیه مانیل را به‌منظور بهره‌مندی از توانایی‌های

1. Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC)

2. Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)

کشورهای جنوب شرق آسیا در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات امضا کردند. در این اعلامیه تدوین برنامه‌های کاری برای ایجاد زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، ظرفیت‌سازی برای تجارت الکترونیک، افزایش دسترسی به اینترنت و کاهش شکاف دیجیتال پیش‌بینی شده بود. اما مهم‌ترین بخش آن افزایش تجارت الکترونیک در میان کشورهای اتحادیه آ.سه.آن بود. این اتحادیه همچنین یک گروه کاری به نام EAWG را برای اجرایی کردن مفاد این اعلامیه و افزایش همکاری‌ها و گفت‌وگوها ایجاد کرد. با توجه به هزینه‌بر بودن این طرح‌ها راهکار مناسب هم پیش‌بینی شد تا ایجاد زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات مورد نیاز به تأخیر نیافتد (موحدیان، ۱۳۸۶: ۳۳).

بر این اساس، هرچند دولت‌های منطقه آسیا پاسیفیک تقریباً در دو دهه گذشته از سامانه‌های دولت الکترونیک استفاده کرده‌اند ولی با توجه به پیشرفت چشمگیر بخش خصوصی این کشورها، هنوز هم بسیاری از شرکت‌های خصوصی در این زمینه از آنها جلوتر هستند.

ظهور فناوری اینترنت، گسترش و کاربرد بازرگانی الکترونیک و دادوستد رایانه‌ای در بخش خصوصی موجب شد بخش عمومی نیز برای بازاریابی در الگوهای سلسله‌مراتبی و سازمانی بوروکراتیک خود تحت فشار قرار بگیرد. مشتریان، شهروندان و بازرگانان هرروزه با الگوهای جدید و نوآورانه‌ای در این زمینه روبه‌رو می‌شوند که بخش عمومی با استفاده از ابزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطات اجرا می‌کنند. بدین ترتیب سازمان‌های عمومی نیز برای اتخاذ این رهیافت، که تأثیر چشمگیری بر بهبود کارایی و اثربخشی آنها دارد، زیر فشار قرار می‌گیرند. از آنجا که گفتمان حاکم بر محافل علمی آن است که وظیفه دولت نه خدمت‌رسانی بلکه واگذاری اختیارات به مردم و فراخ کردن دامنه مشارکت عمومی است، احساس نیاز برای تغییر الگوهای منسوخ سلسله‌مراتبی بوروکراتیک از سوی دولت‌ها وجود داشته است.

باین حال، دولت‌ها همیشه در به کارگیری این فناوری از بخش خصوصی عقب‌تر

بوده‌اند. دلایل این عقب‌ماندگی عبارت‌اند از: هزینه‌های بالاتر استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به خاطر مقیاس بزرگ سازمان‌های عمومی، تغییرناپذیری رویه‌ها و عادت‌های موجود، کاغذبازی برای اجرای فرایند تصویب درخواست‌ها یا فرم‌ها، نگرانی‌های امنیتی، میزان موثق بودن اطلاعات، قوانین و مقررات منسوخ و کهنه شده، عدم فهم و آشنایی با مهارت‌های رایانه‌ای، نگرانی رژیم‌های اقتدارطلب از گسترش جریان اطلاعات و مشارکت شهروندان، دشواری‌های موجود بر سر راه اجرای تغییرات سازمانی و ماهیت تأمین مالی و تأمین تدارکات در بخش عمومی. دو مورد آخر این دلایل در ذیل به تفصیل مورد بحث قرار می‌گیرد.

نخستین دلیل، اثربخش کردن فناوری اطلاعات و ارتباطات است. راه‌های انجام کار در سازمان‌ها باید تغییر کند و مردم نیز باید نحوه انجام کارهای خود را تغییر دهند. این تغییرات سازمانی احتمالاً در بخش عمومی نسبت به بخش خصوصی دشوارتر قابل انجام هستند (oecd.org).

فعالیت در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی همچنین بین سازمان‌های عمومی و خصوصی، عناصر مهمی برای پیشرفت فرایند ایجاد دولت الکترونیک هستند. ولی این همکاری و هماهنگی به راحتی به دست نخواهند آمد. دولت‌ها معمولاً مقاومت قابل توجهی در برابر ایجاد نظام‌های باز و شفاف نشان می‌دادند و سعی می‌کردند اقتدار، قدرت و شئون سلسله‌مراتبی را در رابطه بین دولت و جامعه حفظ کنند. شهروندان نیز به‌ویژه در کشورهایی که سابقه وجود دیکتاتوری، بی‌ثباتی سیاسی و فساد گسترده وجود داشته است، معمولاً به دولت‌ها بدگمان بوده‌اند. بنابراین برای اطمینان از ایجاد شراکت بین شهروندان و دولت در فرایند تأسیس دولت الکترونیک، ایجاد اعتماد به دولت از اهمیت خاصی برخوردار می‌شود.

همچنین همکاری بین بخش‌های خصوصی و عمومی نیز اهمیت بالایی دارد زیرا بخش خصوصی می‌تواند مهارت‌ها و امکانات مورد نیاز دولت در این زمینه را تهیه کند.

برای مثال، بخش خصوصی در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند مهارت‌های فنی و زیربنای لازم را در اختیار دولت بگذارد، دانشگاه‌ها می‌توانند کارکنان مورد نیاز، رشته‌های آموزشی و مهارت‌های لازم را برای کارکنان دولت و شهروندان تأمین کنند و دیگر سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی نیز می‌توانند جریان اطلاعات و داده‌های لازم را برای حل مسئله یا انجام وظایف مشابه تسهیل کنند. در این زمینه، مدل توسعه جدیدی به وجود آمده که تأکید خود را بر شراکت بین طرف‌های ذی‌نفع در سامانه مورد نظر می‌گذارد (Talero and Gaudette, 1996).

مرحله دوم انجام پروژه فناوری اطلاعات و ارتباطات را می‌توان با خرید بسته‌های نرم‌افزاری حاضر یا به عبارت دیگر خرید سامانه جدید حسابداری و مدیریت اسناد به انجام رساند. سپس سازمان باید بررسی کند که آیا نرم‌افزار خریداری شده از نحوه عملکرد فعلی سازمان پشتیبانی می‌کند یا خیر. برای نمونه، ممکن است عملکرد مناسب نرم‌افزار مستلزم وجود مبادله اسناد و سوابق در درون و بین سازمان‌ها باشد که فعلاً در سازمان مورد نظر ما انجام نمی‌شود. رویه کنونی سازمان ممکن است مستلزم کاغذبازی برای تصویب امری باشد یا پر شدن فرمی باشد که بسته نرم‌افزاری آن را پشتیبانی نمی‌کند. سازمان‌های عمومی ممکن است فاکتورهای دیگری داشته باشند (مانند مقررات و قوانین پیچیده) که مورد پشتیبانی نرم‌افزار نباشند. احتمال دارد مقامات عمومی مفاهیم رایانه‌ای را درک نکنند یا با این گونه مهارت‌ها آشنایی نداشته باشند مثلاً نفهمند که دیوار آتشین رایانه می‌تواند مانند قفل یک کابینت پرونده عمل کند.

در اینجا دو کار می‌توان انجام داد: می‌توان شیوه عملکرد را برای سازگاری با سامانه نرم‌افزاری تغییر داد که این خود با مقداری ریسک همراه است و می‌تواند نقش‌ها و مسئولیت‌های مهم بسیاری از افراد را جابه‌جا کند. از سوی دیگر می‌توان نرم‌افزار را برای سازگاری با شیوه عملکرد تغییر داد که این نیز می‌تواند به کندی کار پروژه و ورود خطاها به سامانه منجر شود و ارتقای نرم‌افزار را دشوار کند زیرا برای سازگاری نرم‌افزار باید آن را

بازنگاری کرد و نگارش جدیدی از آن ارائه داد. شرکت‌های خصوصی احتمالاً بیشتر مایل‌اند از شق اول استفاده کنند ولی سازمان‌های عمومی شق دوم را ترجیح می‌دهند. انتخاب شق دوم به تأخیر، هزینه‌ها و ریسک‌های بالاتر نرم‌افزاری و حتی معمولاً به تصمیم برای رها ساختن پروژه پس از صرف هزینه‌های پولی و زمانی بسیار می‌انجامد (Koch, Slater, Baatz, 2007).

جنبه دوم، یعنی تغییر ناپذیری رویه‌ها و عادت‌های موجود، به خاطر استفاده نسبتاً کند دولت‌ها از فناوری اطلاعات و ارتباطات به ماهیت رویه‌های تأمین مالی و تأمین تدارکات بخش عمومی مربوط می‌شود. برای تضمین پاسخ‌گویی، سازمان‌های دولتی باید فرایند طولانی تأمین سرمایه، برگزاری مناقصه‌های رقابتی و انعقاد قرارداد را طی کنند. این فرایند طولانی به مسائل گوناگونی می‌انجامد. برای جلوگیری از نفوذ ناخواسته هرگونه مقام دولتی، بسیاری از تصمیمات باید توسط کمیته‌ها گرفته شوند که خود به تأکید مبهم روی برخی نکات قرارداد می‌انجامد. به علاوه، نتیجه این فرایند طولانی این است که به هنگام دستیابی به توافق تازه مشاهده می‌شود که فناوری بسیار جلوتر از زمانی رفته است که پروژه آغاز شده بود. از این رو، دولت‌ها سامانه‌های منسوخ شده را نصب می‌کنند. همچنین دولت‌ها ناگزیر به پرداخت قیمت‌های اضافی هم می‌شوند زیرا ممکن است در طول یک مناقصه طولانی محصولات جدیدتری به بازار آیند که همان تکنولوژی فناوری اطلاعات و ارتباطات را با قیمت پایین‌تر عرضه می‌کنند. تفاوت بین قیمت مناقصات برای ایجاد سامانه‌های منسوخ شده با قیمت بازار کالاهای روزآمد، فرصت بادآورده و پرسودی برای مقامات فاسد است.

برای رفع این معضل باید مدیریت تغییر به شکل معمول‌سازی رویه‌های کاری جدید، شیوه‌های جدید پردازش و انجام وظیفه، به انجام برسد. دولت الکترونیک اگر خوب طراحی شود فقط در کاهش هزینه‌ها و بهبود کیفیت خدمات مؤثر نیست؛ بلکه انقلابی در فرایندها و شیوه انجام وظایف پدید آورده و موجب نوآوری در آنها می‌شود. در بحث مدیریت تغییر دو رهیافت وجود دارد، رهیافت مدیریت تغییر و رهیافت مقاومت

در برابر تغییر. رهیافت مدیریت تغییر به تغییراتی مربوط می‌شود که در رویه‌های موجود در سازمان روی می‌دهد. دی‌لیسی (۱۹۹۰) فرهنگ را عامل اولیه تغییر سازمانی استراتژیک می‌داند. آگاهی از فرهنگ سازمانی گام بزرگی به سوی ایجاد ظرفیت بیشتر برای ایجاد تغییر به حساب می‌آید (Hassard and Sharifi, 1989). سلسله‌مراتب، سنتی‌ترین ارزش فرهنگی در بوروکراسی دولتی بوده و حتی از بسیاری جهات معرف دیوان‌سالاری است. برای مثال، اینترنت و تقسیم اطلاعات در درون و در بین سازمان‌ها می‌تواند سلسله‌مراتب‌ها را به چالش بکشد و در واقع تنها می‌تواند به سود سازمانی باشد که از شبکه پیشرفته‌تری برخوردار است.

مقاومت کارکنان در برابر تغییر یکی از بزرگ‌ترین موانع در برابر تغییر موفقیت‌آمیز بوده است. کارکنان از تغییر به‌طور کلی می‌هراسند و عقیده دارند که نرم‌افزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند در آینده جای آنها را گرفته باعث نابودی شغل آنها شوند. به‌علاوه در کوتاه‌مدت حذف روش‌های سنتی کار و جایگزینی آن با روش‌ها نوین بسیار دشوار است. غلبه بر مقاومت به‌صورت موفقیت‌آمیز مستلزم ایجاد انگیزه یادگیری و پذیرش تغییر برای کارکنان و ایجاد برنامه‌های بسیار منظمی است که مشارکت کارکنان را در تمامی مراحل ایجاد تغییر شامل شود.

مطالب بالا تنها برخی از مسائلی را نشان می‌دهد که می‌تواند برای استفاده از ابزارهای دولت الکترونیک در هر کشور یا منطقه روی دهد. هیکز، شکست دولت الکترونیک را ناشی از عوامل فوق و عوامل دیگری مانند نبود بینش و استراتژی، پروژه‌های ضعیف و مدیریت ضعیف تغییر، تسلط سیاست و خودخواهی و نبود صلاحیت‌های لازم می‌داند (R. Heeks, 2002, Online).

به‌رغم این عوامل که به کاربرد نسبتاً کند و آرام این‌گونه ابزارها منجر می‌شود، دولت‌های آسیا - پاسیفیک حرکتی رو به جلو را آغاز کرده‌اند و اکنون مدعی استفاده موفقیت‌آمیز از سامانه‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در مبارزه با فساد هستند. برای

نمونه، دادستانی عالی جمهوری کره و دادستانی ناحیه‌ای در سال ۲۰۰۰ بخش تحقیق جنایی رایانه‌ای خود را راه‌اندازی کردند. گروه‌های تحقیقات جنایی رایانه‌ای در سطح دادستانی‌های محلی سراسر کشور تأسیس شدند. هدف از این کار کمک به تحقیقات درباره فساد به وسیله تکنیک‌های رایانه‌ای مدرن و نیز برخورد مؤثر با جرائمی بود که روزبه‌روز بیشتر تاکتیکی و تکنولوژیک می‌شوند (Paek, 2001, Online).

براساس گزارش‌های مختلف، بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات هنگ‌کنگ یکی از پیشرفته‌ترین بخش‌ها در منطقه و حتی در سطح جهان است. برای نمونه در آخرین گزارش جهانی فناوری اطلاعات که توسط انجمن اقتصادی جهانی (World Economic Forum, 2007) تهیه شده است هنگ‌کنگ رتبه دوازدهم را در زمینه آمادگی شبکه ارتباطی به خود اختصاص داده است. شاخص آمادگی شبکه که توسط این انجمن تهیه شده است آمادگی کشورها را برای استفاده مؤثر از فناوری اطلاعات و ارتباطات در سه بعد بررسی می‌کند، این سه بعد عبارت‌اند از: آمادگی سه سهام‌دار کلیدی، یعنی افراد، بازرگانان و دولت‌ها، برای استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و کاربرد عملی آخرین فناوری اطلاعاتی و ارتباطاتی. هنگ‌کنگ در این زمینه، در گزارش‌های واحد اطلاعات اکونومیست^۱ از رتبه دهم در سال ۲۰۰۶ به رتبه چهارم جهش کرد و حتی کشورهایی مانند دانمارک، سوئد و آمریکا را پشت سر گذاشت. یکی از نشانه‌های پیشرفت زیربنایی فناوری اطلاعات و ارتباطات در هنگ‌کنگ، وسعت تهیه کنندگان خدمات رقیب در این کشور است به طوری که در آوریل سال ۲۰۰۷ در این کشور یازده اپراتور ثابت شبکه (که یکی از آنها عرضه کننده خدمات بی‌سیم ثابت بوده است)، پنج اپراتور سیار، ۶ تهیه کننده خدمات ماهواره‌ای، ۲۲ اپراتور کابلی، ۲۵۵ اپراتور مخابرات خارجی و ۱۷۹ بنگاه خدمات اینترنت^۲ وجود داشته است (Long, Fung and Mok, 2007: 143).

1. Economist Intelligence Unit (EIU)

2. Internet Service Provider (ISP)

مالزی نیز یکی از اولین کشورهایی بود که در زمینه اینترنت قانون وضع کرد. قوانین یاد شده با عنوان قانون فضای الکترونیک^۱ در سال ۱۹۹۷ به اجرا گذاشته شدند و شامل قوانین جرائم رایانه‌ای، امضای دیجیتالی و پزشکی از راه دور بودند. مالزی در سال ۱۹۹۸ قانونی موسوم به ارتباطات و امور چندرسانه‌ای را وضع کرد که هنوز هم کارایی خود را حفظ کرده است. در این قانون ایجاد کمیسیون ارتباطات و امور چندرسانه‌ای پیش‌بینی شده که بازوی نظارتی وزارتخانه انرژی و ارتباطات محسوب می‌شود. نظارت و قانونگذاری در مورد فعالیت‌های مخابراتی و چندرسانه‌ای در مالزی شامل مخابرات، ارتباطات، فعالیت‌های رادیو و تلویزیونی و خدمات پستی از جمله وظایف اصلی این کمیسیون است. مهم‌ترین وظیفه تعریف شده برای نهاد نظارتی در مالزی افزایش هم‌گرایی در این کشور در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات و کمک به رشد این صنعت بود. نهاد نظارتی جایگزین تمام نهادهای موازی شد که در دهه ۹۰ در این زمینه فعال بودند. کارشناسان معتقدند رمز موفقیت مالزی در پیشبرد اهداف فناوری اطلاعات و ارتباطات تطابق سریع این کشور با محیط به‌سرعت در حال تحول آن بود. دولت با همکاری نزدیک با صنعت و بخش خصوصی به توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در مالزی کمک شایانی کرد. مقامات این کشور همچنین فیلترینگ اینترنت را به سایت‌های هرزه‌نگاری محدود کرده‌اند تا از خدشه وارد شدن به چهره این کشور و کاهش سرمایه‌گذاری در طرح‌های گوناگون جلوگیری کنند (موحدیان، ۱۳۸۶: ۳۶).

در فیلیپین تلاش زیادی برای دستگیری خاطیان مالیاتی با استفاده از تطبیق رایانه‌ای اظهارنامه و ترازنامه و حساب سود و زیان انجام شده است. اطلاعات تفصیلی عواید مالیاتی و پرداخت‌ها در شش ماه گذشته، جدول‌های خرید و فروش شرکت‌ها، معاملات مستغلات، اعتبارهای مالیاتی، استردادها، مدخل‌های وارداتی، تخفیف‌های دولتی و غیره در یک پایگاه اطلاعاتی ثبت می‌شود. هر شرکتی که علی‌رغم استفاده از تسهیلات و تدارکات بیشتر،

فروش کمتری را گزارش کند، تحت بازرسی قرار خواهد گرفت. تاکنون، ۶۱۶ شرکت مورد بازرسی قرار گرفته و تذکراتی برای تسویه حساب کامل برای آنها ارسال شده است. بسیاری از آنها توزیع کنندگان کارت‌های پیش‌پرداخت برای تلفن همراه‌اند. که این سامانه موفق به شناسایی اختلافاتی در فروش فصلی شرکت‌ها بنا به گزارش خود آنها، در مقایسه با مجوزهای خود شرکت‌های تلفن همراه برای خدمات‌رسانی به آنها شد. همچنین بازرسی‌هایی برای پیگیری سوابق تلفن‌های همراه، دسترسی به اینترنت و ارتباطات تلفنی که برای آنها مورد استفاده قرار گرفته بود، به عمل آمد. به این ترتیب نهاد ذی‌ربط توانست با دنبال کردن کل مسیر خریدها و فروش‌ها، تمامی افراد درگیر در این زنجیره را که اعمال خطا در دفاتر را موجب شده بودند شناسایی کند. غیر از ۶۱۶ شرکت یاد شده، ۲۰ صادرکننده دو بار به علت درخواست کردن اعتبار مالیاتی برای یک معامله دستگیر شدند. این برنامه که به کمک فناوری اطلاعات و ارتباطات انجام گرفت اهمیت اساسی در این روند داشت زیرا دولت کاهش درآمدها از ۱۹/۴ درصد تولید ناخالص داخلی در ۱۹۹۷ به ۱۵/۵ درصد را دلیلی برای این پیگردها قرار داده بود (Bondoc, 2002: 11).

چندین کشور آسیایی در حال آماده‌سازی کارت‌های هوشمندی هستند که به شهروندان امکان می‌دهد از خدمات بهداشتی یکپارچه‌ای استفاده کنند (Osborne, 2000) به این ترتیب، نیاز به پرداخت‌های نقدی که می‌توانند به فساد بیانجامند، کاهش می‌یابد. برای نمونه بانک آسیایی توسعه در ویتنام مشغول کار روی کارت‌های هوشمند برای گسترش پوشش بیمه درمانی در مناطق روستایی و فقیرنشین است. در این پروژه، قابلیت اجرای کارت‌های الکترونیکی بهداشت، در یک استان آزمایش شده است. هدف از معمول شدن این کارت‌ها براساس این اهداف بوده است: ۱. ارائه خدمات بهداشتی مناسب برای خانواده‌های روستایی و فقیر از طریق بازدید فراگیر بیماران و خدمات جامعه همچنین نزدیک‌تر ساختن روابط مشتری و تهیه‌کننده خدمات؛ ۲. بهبود کارآمدی اداری به وسیله کاهش زمان صرف شده برای فرایندهای پرداخت و بازپرداخت و ۳. ارائه اطلاعات

بهنگام تر و صحیح تر از مشتریان برای تهیه کنندگان به منظور کاهش درخواست‌های شیدانه (ADB, 2002: Online).

در فیلیپین، سازمان برنامه و بودجه سیستم آن لاینی برای تأمین تدارکات راه‌اندازی کرده است که امکان بررسی نیازهای دولتی را در مناقصه‌های عمومی برای عرضه کنندگان خدمات فراهم می‌آورد.^۱ این سامانه براساس گزارش‌ها به افزایش شفافیت در معاملات انجامیده و عرضه کنندگان نیز آن را مطلوب برآورد کرده‌اند (worldbank.org, 2007: Online).

در تایلند، بانک آسیایی توسعه برای تقویت کمیسیون ضد فساد ملی^۲ و اصلاح روش‌های اعلام جرم در سنای این کشور، مشغول همکاری با بنیاد آسیایی است تا طرحی راهبردی را برای یاری رساندن به اجرای بهتر برنامه‌های این کمیسیون تحت قانون اساسی جدید و تقویت حضور جامعه مدنی برای پشتیبانی و مراقبت از سازوکارهای پاسخ‌گویی، شکل دهد (ADB, 2001). بخشی از این حمایت، حمایت از پروژه‌ای آزمایشی برای رایانه‌ای کردن شناسایی تخلفات و فسادهاست. سامانه آزمایشی این امکان را فراهم می‌کند تا کمیسیون بتواند اقدام به جمع‌آوری و تحلیل الکترونیکی اطلاعات کرده و توانایی خود را برای شناسایی فسادها و تخلفات به‌طور چشمگیر بهبود بخشد.

بانک آسیایی توسعه برای تقویت امکانات سازمان بازرسی وزارت اسکان و زیربنای منطقه‌ای^۳ در اندونزی برای مبارزه با کلاهبرداری و فساد، در حال فعالیت است. یکی از مؤلفه‌های این فعالیت، ایجاد سرور و شبکه ناحیه‌ای محلی رایگان خواهد بود ولی پایگاهی اطلاعاتی برای سازمان‌دهی داده‌های مربوط به تحقیقات فساد و کلاهبرداری توسط سازمان بازرسی این وزارتخانه نیز تأمین خواهد شد. مدلی کوچک برای تأمین اینترنتی تدارکات نیز طراحی شده که براساس آن حداقل باید تابلوی اعلان تدارکات برای این وزارتخانه به‌وجود آید. همچنین به دولت پیشنهاد شد اداره‌ای برای تأمین تدارکات ملی تأسیس کند که مسئول

1. procurementservice.org

2. National Counter Corruption Commission (NCCC)

3. Ministry of Settlement and Regional Infrastructure (MSRI)

سیاستگذاری و تعیین معیارها در این زمینه باشد به طوری که داده‌های مندرج در تابلوی آن را بتوان در تابلوی اعلانی که در سطح ملی به وجود می‌آید، گنجانید (ADB, 2002).

با سامانه آن‌لاین بررسی درخواست‌های شهروندان در سئول (نام اختصاری: OPEN)، شهروندان امکان بررسی و پیگیری درخواست‌های خود برای کسب مجوز یا تأییدیه، در عرصه‌هایی که احتمال وقوع فساد بیشتر است، و طرح سؤالات در مواردی که نقض مقررات افشا می‌شود، فراهم شده است. مواردی از این درخواست‌ها عبارت‌اند از مجوزها و بازرسی‌های ساخت، تصویب و تأیید ایجاد مکان‌های تفریحی و تأیید یا تغییر برنامه‌های توسعه شهری (metro.seoul.kr).

۳ چالش‌ها

مهم‌ترین چالشی که برای ایجاد حکومت‌داری الکترونیک وجود دارد، ایجاد زیرساخت مناسب برای این تشکیلات است. زیربنای فناوری اطلاعات و ارتباطات یکی از چالش‌های بنیادین برای دولت الکترونیک شناخته شده است. شبکه اینترنت قوی برای تقسیم مناسب اطلاعات و باز کردن مجاری ارتباطی و تحویل خدمات جدید ضرورت اساسی دارند. به لحاظ فنی، آمادگی انفورماتیک هر کشور برای پشتیبانی از دولت الکترونیک از اهمیت بالایی برخوردار است. برای گذار به دولت الکترونیک، لازم است نوعی نظام یعنی مجموعه اصول راهنما، الگوها و استانداردها وجود داشته باشند. بسیاری کشورهای در حال توسعه از شکاف دیجیتال رنج می‌برند و قادر به توسعه زیربنای مناسب فناوری اطلاعات و ارتباطات برای تشکیلات دولت الکترونیک نیستند.

توسعه زیربنای بنیادین برای بهره‌گیری از امتیازات فناوری‌ها و ابزارهای ارتباطی جدید ضرورتی اساسی برای اجرای دولت الکترونیک است. روش‌های مختلف دسترسی، مانند دسترسی از راه دور به وسیله تلفن‌های همراه، رسیورهای ماهواره‌ای، کیوسک‌ها و غیره برای ایجاد دولت الکترونیک باید مورد توجه قرار گیرند به گونه‌ای که تمامی اعضای

جامعه بتواند بدون توجه به امکانات فیزیکی و مادی خود بدان دسترسی داشته باشند. زیربنای فناوری اطلاعات و ارتباطات صرفاً تجهیزات مخابراتی و رایانه‌ای نیست. بلکه آمادگی فنی و دانش فناوری اطلاعات و ارتباطات برای استفاده و بهره‌گیری از ابزارهای دولت الکترونیک امری ضروری است. دانش‌آموختگی، آزادی و تمایل به کسب اطلاعات برای کارآمد شدن این دولت اهمیت اساسی دارند. به عبارت دیگر، هرچه سطح توسعه انسانی بالاتر باشد، احتمال اینکه شهروندان مشتاق پذیرش و بهره‌گیری از خدمات دولت الکترونیک باشند، بیشتر است.

براساس شاخص واحد اطلاعات اکونومیست، ایران در سال‌های گوناگون از بین هفتاد کشور همواره در رتبه‌های واپسین قرار داشته است که نشان‌دهنده ضرورت توجه جدی به توسعه این زیرساخت بنیادی برای کشور است که بدون وجود آن ایجاد دولت الکترونیک توانمند ناممکن خواهد بود.

جدول ۱ رتبه آمادگی بخش اطلاعات و ارتباطات براساس واحد اطلاعات

اکونومیست، سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۹

رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه
۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	کشور	آمادگی (از ده امتیاز) ۲۰۰۹	امتیاز ۲۰۰۸	امتیاز ۲۰۰۷	امتیاز ۲۰۰۶	امتیاز ۲۰۰۶
۵	۱	۲	۲	آمریکا	۸/۶۰	۸/۹۵	۸/۸۵	۸/۸۸	۸/۸۸
۱	۵	۱	۱	بلژیک	۸/۸۷	۸/۸۳	۸/۸۸	۹	۹
۸	۲	۴	۱۰	هنگ‌کنگ	۸/۳۳	۸/۹۱	۸/۷۲	۸/۳۶	۸/۳۶
۷	۶	۶	۱۳	سنگاپور	۸/۳۵	۸/۷۴	۸/۶۰	۸/۲۴	۸/۲۴
۳۸	۳۴	۳۶	۳۷	مالزی	۵/۸۷	۶/۶۱	۵/۹۷	۵/۶۰	۵/۶۰
۴۹	۴۷	۴۹	۴۷	تایلند	۵/۰۰	۵/۲۲	۴/۹۱	۴/۶۳	۴/۶۳
۵۴	۵۵	۵۴	۵۶	فیلیپین	۴/۵۸	۴/۹۰	۴/۶۶	۴/۴۱	۴/۴۱
۶۶	۶۴	۶۳	۶۷	پاکستان	۳/۵۰	۴/۱۰	۳/۷۹	۳/۰۹	۳/۰۹

جدول ۱ رتبه آمادگی بخش اطلاعات و ارتباطات براساس واحد اطلاعات

اکونومیست، سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۹

رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه	رتبه
۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	کشور	آمادگی (از ده امتیاز) ۲۰۰۹	امتیاز	امتیاز	امتیاز
۷۰	۶۹	۶۸	۶۸	آذربایجان	۲/۹۷	۳/۲۹	۳/۲۶	۲/۹۲
۶۸	۷۰	۶۹	۶۵	ایران	۳/۴۳	۳/۱۸	۳/۰۸	۳/۱۵

Source: Economist Intelligence Unit e-readiness rankings, 2007, 2008 and 2009.

از بُعد مبارزه با فساد همیشه فرض بر آن بوده که استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به شکل پیشرفته، فرصت‌های فساد را کاهش می‌دهد. ولی واقعیت کمی پیچیده‌تر است. اگرچه فناوری اطلاعات و ارتباطات گاهی مبارزه با فساد را تسهیل کرده ولی می‌تواند بی‌اثر نیز باشد یا حتی گاهی، به دلایل مختلف، به ایجاد فرصت‌های جدید فساد نیز کمک کند.

اولاً، معمول ساختن مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات باعث می‌شود اصلاحات در نظام مدیریتی بهتر اجرا شوند زیرا این گونه مهارت‌ها باعث، اندازه‌گیری بهتر عملکرد، تسهیل برون‌سپاری^۱ و رقابت‌پذیری در انجام وظایف عمومی، کاهش هزینه‌های معامله، بهتر شدن قواعد اجرا، کاهش اعمال صلاح‌دید و افزایش شفافیت را می‌شوند.

باین حال، رایانه‌ای شدن می‌تواند اولاً، به ماهرانه شدن فساد، ایجاد منابع جدید درآمدهای فاسد برای متخصصان فناوری اطلاعات و ارتباطات و نابودی فرصت‌های کسانی که فاقد مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات هستند، بیانجامد. ثانیاً، اگر

۱. برون‌سپاری ترجمه کلمه Outsource است. برون‌سپاری به کار شرکتی اطلاق می‌شود که با شرکت دیگری قرارداد می‌بندد خدماتی را تهیه کند که قبل از قرارداد کارکنان خود شرکت اولیه تهیه می‌کرده‌اند. بسیاری از شرکت‌های بزرگ امروزه از برون‌سپاری در زمینه خدماتی مثل امور مرکز تلفن، خدمات پست الکترونیکی، و صورت پرداخت حقوق کارکنان خود استفاده می‌کنند. این مشاغل توسط شرکت‌های جداگانه‌ای انجام می‌شوند که در هر دسته خدمات تخصص دارند و گاه در خارج از کشور مستقر هستند.

کارکنان سیستم‌های رایانه‌ای خود را ابرقدرت یا قادر مطلق بیان‌کنندگان ممکن است برخی کارکنان اعتماد به نفس خود را از دست داده و فساد را کنار بگذارند. باین‌حال، متخصصان رایانه را نباید مستثنا دانست. درواقع، امکان دارد این متخصصان به این نتیجه برسند که سیستم‌های رایانه‌ای می‌توانند به کاهش رقبای آنها بیانجامند. بنابراین راه افزایش درآمد آنها هموار می‌شود. رایانه‌ای شدن سوابق همیشه دسترسی به برخی اعضای سازمان را مسدود می‌کند ولی دسترسی به کسانی که با سامانه‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات کار می‌کنند را افزایش می‌دهد.

بسته به درستکاری نسبی این کارکنان، ممکن است فساد کاهش یا افزایش یابد. به عقیده هیگز، احتمال دارد مقامات به خاطر ترس از دست دادن درآمدهای فاسد در برابر به‌کارگیری سامانه‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات مقاومت کنند. هرچند فناوری اطلاعات و ارتباطات بسیاری از فرصت‌های فساد کسانی را که به‌طور کامل با این فناوری آشنا نیستند، از میان می‌برد ولی راه‌های فساد جدیدی برای کسانی باز می‌کند که می‌دانند برای دست‌کاری این سامانه‌ها چه باید کرد. به یک معنا، فناوری اطلاعات و ارتباطات به تغییر بین‌نسلی در فساد و رانت‌جویی می‌انجامد (Heeks, 1998: 23). به‌علاوه، کیفیت داده‌ها و افسانه ابرقدرت بودن رایانه، برخی مدیران را به این فرض می‌کشاند که فناوری اطلاعات و ارتباطات فرصت‌های فساد را از میان برده است. بنابراین ممکن است دیگر نتوانند کنترل روی سامانه‌های رایانه‌ای را نهادینه سازند و این مورد احتمالاً خطر بیشتری دربردارد زیرا نبود کنترل در مورد کسانی که موقعیت بهره‌برداری از آن را دارند، آشکار است (Heeks, 1998: 7).

همچنین متخصصان فناوری اطلاعات و ارتباطات و مدیر عمومی هر دو مجبورند در اجرای سامانه دولت الکترونیک برای مبارزه با فساد با یکدیگر همکاری کنند. اکثر دولت‌ها، به‌عنوان بخشی از برنامه اصلاحی چندجانبه برای مبارزه با فساد با یکدیگر همکاری دارند که موضوعاتی مانند منابع مالی ناکافی، استفاده بیشتر از سازوکارهای بازار

و مدیریت معطوف به نتیجه، بهبود رقابت برای اقتصاد جهانی و افزایش مشارکت شهروندان را دربرمی گیرد (Pierre J. and Peters, B. G. 2000: 50-69). پیشرفت‌ها در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات باید دوشادوش این اصلاحات و اصلاحات دیگری انجام شود که مواردی همچون مهندسی مجدد فرایند تجارت برای تضمین افزایش شفافیت قواعد و رویه‌ها و کاهش اعمال صلاحیده‌های غیرضروری برخی مقامات دولتی که ممکن است چندان رضایت‌بخش نباشند را دربرمی گیرد. دولت‌ها باید اطلاعات مفصل خود را در رابطه با بودجه، برنامه و هزینه با جامعه مدنی و رسانه‌ها در میان بگذارند. به کار بردن فناوری اطلاعات و ارتباطات پیشرفته بدون اصلاحات، این خطر را دربردارد که ناکارآمدی و رویه‌های نامناسب به شکل رایانه‌ای درآیند. انجام دادن کار اشتباه را نباید پیشرفت به‌شمار آورد.

برای رفع این چالش، بانک توسعه آسیایی مرکز آموزش و اطلاعات فناوری اطلاعات و ارتباطات از راه دور را تأسیس کرده است تا منابع انسانی و سازمانی لازم در موضوعات توسعه‌ای مانند دولت الکترونیک، منابع آب، انرژی و تجارت، بین کشورهای در حال توسعه عضو آسیا - پاسیفیک تأمین شوند. یکی از وظایف این مرکز، روشن ساختن مبانی دولت الکترونیک (مانند تأمین الکترونیکی تدارکات، نظارت الکترونیک بر مجوزها و مصوبه‌های مدیریت مالی دولتی) به همراه توضیح مدل‌های تشریحی، چارچوب‌های حقوقی و قانونی، مراحل مختلف مهندسی مجدد فرایند تجارت و کار و مشارکت‌های بخش عمومی - خصوصی (مانند تهیه سرمایه مختلط از طریق اینترنت برای تشویق استفاده از خدمات آن‌لاین)، است که همگی با نمونه‌هایی از رویه‌های مناسب سایر کشورهای در حال توسعه عرضه می‌شوند (ADB, 2002).

سرانجام اینکه، پیشرفت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات مانند دیگر تحولات فناوری، می‌توانند ظرفیت بهره‌وری سازمان‌های دولتی را بهبود بخشند. اولسون معتقد است که تنها مدیران و کارکنان این‌گونه سازمان‌ها، بهبود واقعی بهره‌وری به‌دست آمده را

درک می‌کنند. نفع جمعی مدیران این سازمان‌ها آن است که ناظران یا سرپرست‌های آنان، ظرفیت بهره‌وری این پیشرفت‌ها را دست‌کم بگیرند. در چنین حالتی، ممکن است سازمان‌ها از منابع بیشتری نسبت به نیازی که در واقع برای افزایش درآمد یا فراغت مدیران یا کارکنان نیاز دارند، برخوردار شوند. این شکل فساد در بسیاری از اقتصادهای دارای برنامه‌ریزی متمرکز رواج گسترده‌ای دارد (Olson, 2000: 145-6).

فساد ریشه در شرایط فرهنگی، سیاسی و اقتصادی افراد درگیر در آن دارد. فناوری اطلاعات و ارتباطات نمی‌تواند کار چندانی برای کاهش این عوامل ریشه‌ای بکند و نقش بالقوه اندکی در این زمینه دارد ولی این تنها جنبه محدود فناوری اطلاعات و ارتباطات است و به عبارت دیگر فقط بخشی از تصویر بزرگ‌تر را به نمایش می‌گذارد. در سطح ملی، باید اراده سیاسی، سازمان‌های نظارت‌گر اخلاق، انگیزه‌های خوب برای مدیران سالم و کیفرهای مؤثر برای اشخاص فاسد وجود داشته باشد (Quah, 1999). در سطح سازمانی، مبارزه با فساد هنگامی مؤثرتر واقع می‌شود که ارزش‌های اخلاقی در کانون توجه سازمان باشد و به یاری دیگر عوامل مانند رهبری برای پیشینه ساختن منافع طرف‌های ذی‌نفع و مجریان اقدام شود (Larmour and Wolanin, 2001: xxii-xxiii).

دولت الکترونیک امکانات گسترده‌ای را برای عینیت یافتن آرمان‌های حکومت‌داری خوب فراهم می‌کند و با به کارگیری فناوری‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی به بهبود فرایندهای ارائه خدمات در بخش عمومی، تسریع ارائه خدمات به شهروندان، پاسخ‌گوتر شدن مأموران دولتی، شفاف شدن اطلاعات، کاهش فاصله میان مردم و دولتمردان، مشارکت اثربخش‌تر شهروندان و اعضای جامعه مدنی در فرایند تصمیم‌گیری عمومی، گسترش عدالت اجتماعی از طریق فرصت‌های برابر افراد برای دسترسی به اطلاعات و ... کمک شایانی می‌کند. بنابراین چنانچه حکومت‌ها بخواهند در مسیر تحقق حکومت‌داری خوب حرکت کنند باید به ابزار نیرومندی همچون دولت الکترونیک مسلح باشند (فرهادی‌نژاد، ۱۳۸۵: ۴۲).

منابع و مأخذ

صفری، حسین و همکاران ۱۳۸۲. «مدل بلوغ دولت الکترونیک وزارت بازرگانی ایران»، فصلنامه دانش مدیریت، شماره ۶۳.

فرهادی‌نژاد، محسن ۱۳۸۵. «دولت الکترونیک و حکومت داری خوب»، ماهنامه تدبیر، شماره ۱۶۹.

موحدیان، احسان ۱۳۸۶. «مروری بر تجربه مالزی در تجارت الکترونیک»، ماهنامه تحلیلگران عصر اطلاعات، سال اول، شماره ۸.

ADB 2001. see: <http://www.adb.org/documents/tars/tha/r86-01.pdf>.

_____ 2002a. Technical Assistance to Indonesia for Strengthening the Capacity of the Ministry of Settlements and Regional Infrastructure to Combat Fraud and COrruption. Manila: This Text is Available at http://www.adb.org/documents/TARs/INO/R90_02.pdf.

_____ 2002b. This text is available at http://www.adb.org/documents/others/click/r21_03.pdf.

_____ 2002c. see <http://www.adb.org/documents/news/2002/nr2002174.asp>

_____ 2002d. Kyrgyz Republic and Tajikistan, Manila, ADB, This text is available at http://www.adb.org/documents/rropa/kgz/rpp_35498.pdf.

Bondoc, J.(2002), "BIR Gives Tax Cheats Chance to Come Clean" in the Philippine Star 19 October.

Hassard, J. and S. Sharifi 1989. "Corporate Culture and Strategic Change", *Journal of General Management*, Vol. 15, No. 2.

Heeks, R. 1998. "Information Systems for Public Management: Information Technology and Public Sector Corruption", Working Paper No. 4, Manchester: IDPM-University of Manchester.

_____ 2002. "E-government for development- Causes of E-government Success and Failure: Factor Model", IDPM, University of Manchester, UK, England, (Online). This text is available at <http://www.egov4dev.org/causefactor.htm>

Koch, C., Slate D. and E. Baatz, (Online "The ABCs of ERP"). This text is available at [http://www.cio.com/forums/erp/edit/122299_erp_content.html #erp_fit](http://www.cio.com/forums/erp/edit/122299_erp_content.html#erp_fit)

Larmour, P. and N. Wolanin 2001. Corruption and Anti-corruption, (eds.), Canberra, Asia Pacific Press.

Long, G., J. Fung and C. Mok, (2007) ,Digital Review of Asia Pacific 2007—2008, Available <http://www.digital-review.org/uploads/files/pdf>

OECD, (Online) "Hidden Threat to E-Government: Avoiding Large Government

- IT Failures". Available: <http://www.oecd.org/puma/risk/itfailurese.pdf>.
- Olson, M. 2000. *Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships*, New York, Basic Books.
- Osborne, D. 2000. "Lessons From Abroad", GovExec.com. This text is available at <http://www.psgrp.com/index.html>
- Paek, K. 2001. "Combating Corruption: The Role of the Ministry of Justice and the Prosecutor's Office," This text is Available at http://www.adb.org/documents/conference/fight_corruption/default.asp.
- Pierre, J. and B. G. Peters 2000. *Governance, Politics and the State*. St. Martin's Press, NY.
- Quah, J. S. T. 1999. "Accountability and Anticorruption Agencies in the Asia-Pacific Region" in ADB and OECD, *Combating Corruption in Asian and Pacific Economies*. Manila: ADB (Online). This text is available at http://www.adb.org/Documents/Conference/Combating_Corruption/default.asp?p=govpub
- Seoul Metropolitan Government: Anti-corruption procedures. This text is available at <http://english.metro.seoul.kr/government/policies/anti/civilapplications/index.cfm>.
- Talero, E. and P. Gaudette 1996. *Harnessing Information for Development: A Proposal for a World Bank Group Vision and Strategy*, Washington DC. [worldbank.org](http://www.worldbank.org) (Online), "Philippines Pilot E-Procurement System", World Bank. This Text is Available at http://www.worldbank.org/publicsector/egov/philippines_eproc.htm